

Montserrat Gurrera i Lluch, doctora en pedagogia, membre de l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria, documenta tot seguit l'activitat educativa, quant a l'ensenyament d'adults, que va realitzar l'Ateneu Mataronès, centrada entre els anys 1854 i 1858.

LA INFRAESTRUCTURA EDUCATIVA DE L'ATENEU MATARONÈS I LA SEVA RELLEVÀNCIA EN L'ENSENYAMENT D'ADULTS. INICIS I PRIMERS ANYS (1854-1868)

A principis de segle XIX no tenim constància que a la ciutat es porti a terme cap iniciativa, d'una mínima envergadura, adreçada a l'ensenyament d'adults. En canvi, som davant una societat majoritàriament analfabeta, sense un sistema educatiu definit ni una xarxa educativa, i el nivell d'escolarització és molt baix.

Les primeres respostes educatives rellevants adreçades a joves i adults s'inicien a partir de meitat de segle i la més important és la de l'Ateneu Mataronès. Es funda amb el nom de Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció i al cap de poc temps ja es coneix amb aquell nom, perdurant fins al 1890. El seu objectiu és difondre la cultura a totes les classes socials, i en aquest sentit desenvolupa tot un seguit d'activitats amb una organització i infraestructura que li permeten poder portar a terme, i progressivament ampliar, els seus plantejaments.

Amb posterioritat al 1868 neixen una sèrie d'entitats molt diverses que, sovint, porten a terme accions culturals i desenvolupen una activitat important en la formació d'adults, amb l'objectiu de completar la seva mínima formació de base. També es va consolidant tota una oferta formativa de petits centres privats que ofereixen classes a alumnes que ja treballen, però amb una incidència molt més limitada.

D'altres autors¹ han estudiat la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció i l'Ateneu Mataronès, nosaltres volem aprofundir especialment en la seva vessant educativa i la infraestructura que la fan possible.

LA SOCIETAT MATARONESA D'AMICS DE LA INSTRUCCIÓ

La Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció, tal i com ja sabem pels estudis de diversos historiadors locals, es funda a la ciutat el setembre de 1854, per part d'un petit grup de ciutadans de la classe petitburgesa i progressista, que també pren part activa en altres iniciatives culturals. Els seus objectius són la modernització del saber i la seva extensió a totes les capes socials, especialment la dels treballadors, com a classe més desafavorida.² L'impulsor i fundador de l'entitat és Josep Garcia Oliver, que té el suport de Narcís Carbó, Josep M. Arnaiz, Jeroni Boada, Benvingut-Josep Ferrer, Joan B. Viza, Miquel Collet, Ignasi Caballol, Miquel Valls i Josep Riva. La seva ubicació és al carrer Nou, número 13, al costat del Teatre Principal.³ Amb el temps, l'entitat hereva d'aquesta, l'Ateneu Mataronès, s'enorgullia de ser el primer ateneu de Catalunya dedicat a les classes proletàries.

Notícia sobre l'Ateneu Mataronès.
Any 1862.

Ara, en aquest estudi, el que pretenem és endinsar-nos en els seus objectius, organització i activitats que desenvolupa a partir de dos documents publicats els dos primers anys de la seva existència:

- *Reglamento de la Sociedad de Amigos de la Instrucción establecida en Mataró*. Imprenta Americana, 1854.

- *Reglamento de la Sociedad Mataronesa de Amigos de la Instrucción*. Mataró: Imprenta de José Abadal, 1855.

El primer reglament està compost per trenta-quatre articles, dividits en cinc apartats referents a l'organització general de l'associació, als socis, a les reunions privades, a les reunions públiques i a la direcció.

El segon, segueix les mateixes línies base i objectius principals que els de l'any anterior, però passa a tenir cinquanta-un articles, en els quals es desenvolupen més els aspectes referits als diferents tipus de socis i l'ensenyament, així com als òrgans directius i administratius de la societat, molt probablement fruit de l'ampliació de la societat i la importància que van adquirint aquests apartats.

Per a una millor interpretació dels continguts que tracten, els agruparem segons es refereixin a objectius, membres de la societat, la junta directiva, les acadèmies, lliçons públiques d'ensenyament obertes a tota la ciutadania, dependències amb un règim específic i infraestructura organitzativa.

Objectius

Els objectius de la societat són la il·lustració i ensenyament mutu de tots els socis, així com difondre a totes les classes de la societat nocions útils de ciències i arts, despertant alhora interès per aquestes matèries.

Els objectius es volen aconseguir fent instrucció primària, lliçons públiques sobre diverses matèries, acadèmies públiques, i organitzant un gabinet de lectura.

Per desenvolupar aquests ensenyaments, s'estimularà els professors i alumnes mitjançant premis, que en el cas dels mestres seran la publicació dels discursos d'una especial qualitat (any 1855).

ATENEO MATARONÉS

PROTEGIDO POR EL

M. I. AYUNTAMIENTO.

Año noveno.

En virtud de lo dispuesto en el art. 19 del Reglamento, el día 15 del actual se abrirán las siguientes asignaturas.

CLASES PARTICULARES.

Lecciones de Economía política. — Los lunes de 8 á 9 de la noche á cargo del socio académico-profesor *D. José García Oliver*.

CLASES PÚBLICAS.

Lectura. — Todos los días no festivos, de 8 á 9 de la noche, desempeñada por el sustituto *D. Juan Vallllloeras*.

Escritura. — **Carácter español é Inglés.** — Todos los días no festivos, desempeñada por el sustituto *D. Antonio Carbonell*.

Aritmética. — Todos los días no festivos, de 8 á 9 de la noche, desempeñada por el socio profesor *D. Domingo Mayol*.

Gramática castellana. — Los lunes, miércoles y viernes de 9 á 9 y 1/2 á cargo del sustituto *D. Antonio Carbonell*.

Teneduría de libros. — Los martes, jueves y sábados, de 7 á 8, á cargo del socio profesor *D. José Grau y Cruixent*.

Dibujo lineal, de adorno y de paisaje. — Todos los días no festivos, de 8 á 9, á cargo del socio profesor *D. Miquel Valls*.

Taquigrafía. — Los martes, jueves y sábados, de 8 á 9, á cargo del socio profesor *D. José Corsi*.

Francés. — Todos los días no festivos, de 7 á 8, á cargo de los socios profesores *D. José García Oliver*, y *D. José Grau y Cruixent*.

Inglés. — Los lunes, miércoles y viernes, de 7 á 8, á cargo del socio académico profesor *D. José García Oliver*.

Para seguir cualquiera de estos cursos se necesita una papeleta de matrícula que desde hoy se librará en la Secretaría de 8 á 9 de la noche, á todos los que, teniendo la edad de 15 años, sean presentados por uno de los Sres. socios continuados en la siguiente

Membres de la Societat

Poden ser socis totes les persones majors de setze anys, de bona conducta i que vulguin instruir-se. Les dones que en vulguin formar part només cal que ho proposi un membre de la junta directiva, la qual ho haurà d'aprovar. No n'hi ha un nombre fix, i s'aniran ampliant a mesura que augmenti el nombre de socis i la confiança de la ciutadania. Cada soci té un ofici d'admissió a la societat, signat pel president i secretari en paper timbrat. Hi ha tres classes de socis: els de número, els de mèrit i els corresponsals.

Socis de número

Els presenta un membre de la junta directiva i formen part d'una llista que gestiona el secretari feta per ordre d'antiguitat. Poden assistir a totes les reunions públiques i privades, i exposar treballs científics o literaris. Hi ha diversos tipus de socis de número (segons el reglament de 1855):

- Socis: els que només assisteixen a les reunions.

- Socis professors: fan lliçons periòdiques (diàries, dies alternatius o setmanals). Els professors reunits formen una junta que elegeix un cap i un

secretari, els quals presideixen les reunions, que són almenys una al mes, per fer propostes de millora a la junta directiva.

- Socis acadèmics: prenen part de les acadèmies literàries, que estan dividides en les seccions de ciències, literatura i belles arts. Cada secció elegeix un cap i un secretari, els quals presideixen les reunions i dirigeixen els treballs.

- Acadèmics professors: són els socis que, a més de ser socis professors, prenen part en les acadèmies.

Socis de mèrit

Són els que donen lliçons públiques o privades per als socis, ja sigui de matèries que indica la Societat o bé de treballs sobre un tema lliure.

Per ser soci de mèrit cal que una comissió de tres socis de número, tres acadèmics, tres professors i un cap de secció el proposin a la junta directiva, que convoca la junta general per decidir la nova incorporació si les quatre cinques parts dels vots dels socis ho aproven. Aquests socis formen la junta directiva, i en cas de ser més de vint n'elegeran tretze per a formar-ne part, i designaran un delegat per cada quinze socis.

Socis corresponsals

Segons el reglament de 1855, són els que remeten al president almenys un treball durant el curs acadèmic, i per ser admesos han de ser proposats per tres membres de la junta directiva.

Reunions privades dels socis de la Societat

Hi ha dues classes de reunions privades: governatives i literàries (o acadèmies). Al reglament de 1854 també hi ha reunions d'ensenyament només per als socis, que les fan els mateixos socis, i són gratuïtes.

Les reunions governatives són les que tracten de la manera com s'organitzen les activitats i n'analitzen els resultats, a més de l'economia de la societat. Són cada final de mes i sempre que hi hagi temes urgents.

Les reunions literàries o acadèmies és on es llegeixen composicions en prosa o vers, memòries, projectes, etc.

Les reunions d'ensenyament són les que els socis poden impartir lliçons als companys sobre qualsevol matèria de les reunions literàries, a més

de llengües vives o mortes, però ha de ser aprovat per la junta directiva, no poden interferir en les lliçons públiques i no poden percebre cap retribució.

La junta directiva

La junta directiva està formada pel president, el vicepresident, el secretari, el tesorero, els caps de les tres seccions acadèmiques i un representant dels socis de número.

Els càrrecs es nomenen en junta general i per majoria de vots entre tots els socis. S'elegeixen anualment el president, vicepresident, secretari i tesorero entre tots els socis de la societat, i el representant dels socis de número ha de ser un soci de número.

La renovació dels càrrecs es fa cada any trenta dies abans de l'obertura del curs, i els representants poden ser reelegits. Els càrrecs són obligatoris.

Juntes generals i particulars

Hi ha una junta general cada final i inici de curs. A final de curs, el secretari llegeix la memòria dels treballs i activitats desenvolupats durant el curs anterior. En la de principi de curs (que es fa trenta dies abans de l'obertura del curs següent) es fa l'elecció de càrrecs. La junta general és l'única que pot modificar el reglament, si hi ha una proposta almenys de vint-i-cinc socis.

Les reunions de la junta directiva són cada mes, però el president pot convocar les que cregui oportunes.

Les votacions seran en secret quan hi hagi diversitat d'opinions.

El president

És qui ha de fer complir el reglament, convocar les juntes generals i extraordinàries, signar els acords de la societat, autoritzar les despeses i supervisar els documents que es fan en nom de la societat.

També és responsabilitat seva inaugurar els cursos acadèmics amb un discurs i establir l'ordre dels treballs de les acadèmies.

El vicepresident

Té com a responsabilitats inspeccionar l'establiment, vetllar pel règim intern i visitar les classes almenys un cop al mes.

També és l'arxiver, el bibliotecari, i té la direcció del gabinet de lectura.

El secretari

És qui porta els llibres d'actes, còpies d'oficis, comptes de la societat, i altes i baixes de socis.

El tresorer

És el responsable de portar els llibres de caixa i de registre de fons, així com de presentar els comptes a la junta general. Només abona les quantitats que tinguin el vist-i-plau del president.

Les acadèmies

Les acadèmies consisteixen a llegir composicions en prosa o vers sobre els diversos rams del saber, sempre que no siguin ni de política ni de religió, i els temes són aritmètica, àlgebra, geometria, geodèsia, mecànica, cosmografia, geometria descriptiva, química, física, mineralogia, zoologia, botànica, agricultura, geologia, literatura general i castellana, història, geografia, cronologia, arquitectura, arqueologia, tecnologia (maquinària, serralleria, construcció, fusteria, tipografia,

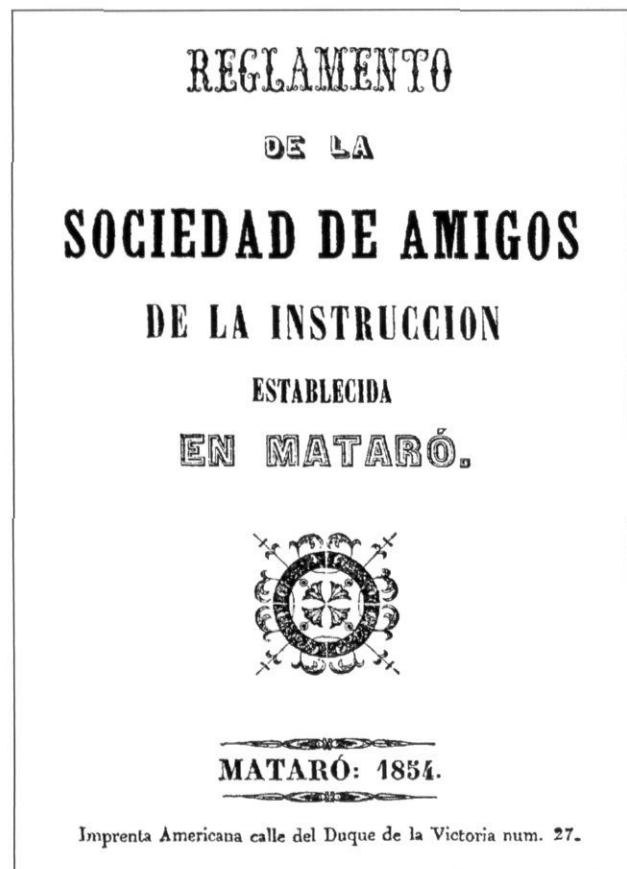
tintoreria, rellotgeria, etc.), dibuix lineal, gravat, taquigrafia i declamació.

Les acadèmies es divideixen en les seccions de ciències, literatura i belles arts. Les fan els socis acadèmics, els socis professors, els professors acadèmics, els socis de mèrit i els corresponsals. Després de la lectura hi ha un col·loqui.

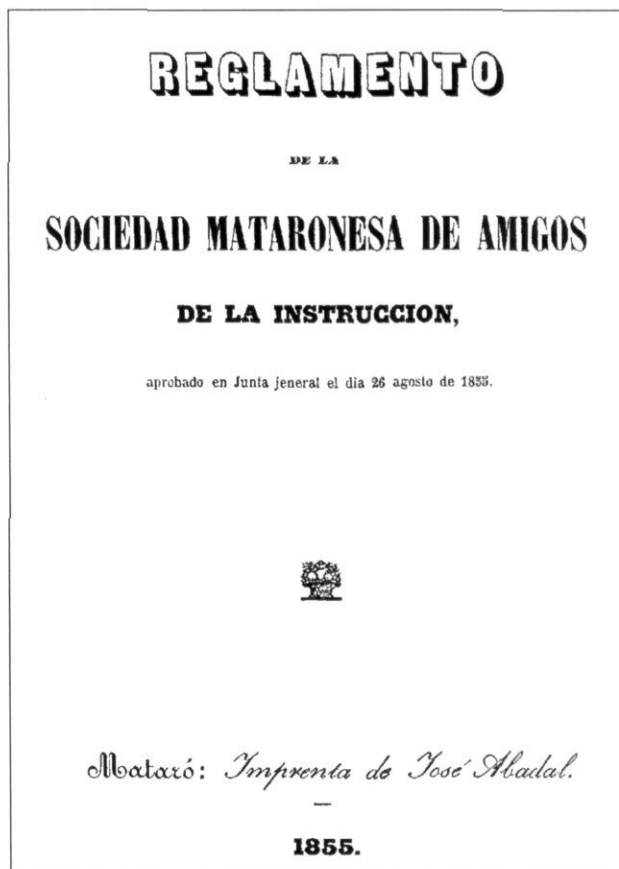
Abans de llegir qualsevol discurs, els acadèmics de cada secció sobre la qual tracta l'article revisen el treball i n'informen al president de la societat, i si l'informe és favorable l'autor el pot presentar a la Junta Directiva, perquè hi doni el vist-i-plau.

Hi ha un ordre rigorós d'exposició de treballs: president, vicepresident, secretari, tresorer, els membres de les acadèmies amb aquest ordre: caps de secció, secretaris i vocals per ordre d'edat. Els discursos dels socis de mèrit i els corresponsals s'intercalen per ordre del president de la societat.

Es fan els diumenges. Hi ha acadèmies públiques i privades, i a les darreres es convida mitjançant paperetes que es reparteixen entre els socis.

Capçalera del Reglamento de la Sociedad de Amigos de la Instrucción, establecida en Mataró.

Capçalera del Reglamento de la Sociedad Mataronesa de Amigos de la Instrucción.

Lliçons públiques d'ensenyament obertes a tota la ciutadania

Són lliçons gratuïtes impartides pels socis professors i de mèrit, però alguns casos es pot encarregar la instrucció primària a professors pagats per la societat.

Els alumnes

Els assistents com a alumnes han de tenir més de quinze anys, però poden ser més petits si el professor de l'assignatura ho autoritza. Hi ha dues classes d'alumnes: oients i matriculats. Els alumnes matriculats han de fer-ho durant el mes de setembre, i la papereta (signada pel president i pel secretari) l'han d'ensenyar al professor el primer dia de classe. Els alumnes de les classes d'instrucció primària han d'acreditar que són pobres. Els alumnes que molestin o no es portin bé són expulsats pel mestre, amb l'aprovació prèvia del president.

Els nivells i matèries

Són classes d'ensenyament primari, però també poden ser de qualsevol matèria de les establertes per les reunions literàries i de llengües. Normalment, les lliçons són expositives i els assistents es limiten a escoltar, però en ciències i arts aplicades es poden fer preguntes seguint un protocol.

Els premis

Consisteixen en llibres, instruments, models, etc., i només en poden tenir els alumnes matriculats. Els lliura el president en un diumenge que hi ha acadèmia. El primer es dona a l'alumne amb més talent, aplicació i bon comportament, i és proposat pel professor i aprovat per unanimitat en la junta de professors; els altres premis són atorgats als alumnes més avantatjats de cada classe. D'aquests actes de repartiment, se'n fa tota la publicitat possible.

El calendari i horaris

El curs s'inicia el 15 de setembre i acaba el 15 de juny. Les classes són de 7 a 9 de la nit tots els dies no festius, però també se'n poden fer altres hores del dia, si la junta directiva ho aprova. També es vetlla perquè es puguin obrir classes dominicals.

Dins de l'horari es desenvolupen diferents ensenyaments, i les classes d'una assignatura no

es fan cada dia. A l'entrada de l'establiment hi ha un horari amb els dies, hores i classes en què s'imparteixen les matèries.

Dependències amb un règim específic

Hi ha dues dependències que tenen un règim particular: el gabinet de lectura i la sala de personalitats rellevants.

En el gabinet de lectura hi ha els principals diaris nacionals i estrangers, a més de les obres que es puguin comprar. L'horari és de nit i el fixa la junta directiva.

En la sala de personalitats rellevants hi haurà els retrats o relació de noms de socis de mèrit o acadèmics de reputació reconeguda, la relació de professors que tinguin bons resultats, la relació dels socis o alumnes que porten a terme una obra artística rellevant i, finalment, la relació de persones que ajuden la societat però que no tenen el títol de benefactors.

Infraestructura organitzativa

Les quotes, les fixa cada soci, el mínim és 5 rals al mes, i consta al costat del seu nom en la llista de socis. Només els socis professors estan exempts de pagar.

Les despeses de local, mobles, material i llum són les mínimes possibles, i es vetlla perquè siguin assumides per alguna corporació o establiment, ja sigui fent-se càrrec del cost o per subministrament gratuït. Es milloren sempre que els fons ho permeten.

Els premis, millores del local, donacions, diaris, quadres, instruments, etc. són donatius voluntaris, i si són molt importants la junta general pot donar, a qui fa l'aportació, el títol de benefactor de l'establiment.

Hi ha un conserge nomenat per la junta directiva, que té cura de la neteja i vigilància de les classes.

* * *

Aquests reglaments, vigents des de la seva fundació, ens fan evident que la societat té una organització i definició prou sòlides, i aquestes en fan preveure una continuïtat, si bé ja serà com Ateneu Mataronès.

De les realitzacions concretes de la societat durant aquests dos primers anys no tenim dades,

però coneixem algunes de les peticions que es fan a l'Ajuntament per tal d'aconseguir-ne la col·laboració, i que possibilitaran fer efectiva la seva empresa. Després d'haver aprovat el primer reglament el setembre de 1854, ja els mesos de novembre i desembre, la comissió formada per Narcís Carbó, Joan B. Viza, Jeroni Boada i Josep Garcia Oliver demana la protecció de l'Ajuntament i sol·licita un local, però si bé obté l'aprovació del projecte, la protecció que finalment s'aconsegueix és per comprar els mobles que necessiten per valor de 2 unces d'or, amb la condició que siguin propietat de l'Ajuntament.⁴

A partir de principis de 1856 ja comencem a trobar que en la premsa local s'anomena indistintament l'entitat com Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció i Ateneu Mataronès. La darrera informació de la societat és del 10 de setembre d'aquest mateix any,⁵ i no tenim constància sobre quan es fa el canvi de denominació ni quin és el motiu.

L'ATENEU MATARONÈS

Tal i com acabem de dir, doncs, a partir de 1856 l'Ateneu Mataronès entoma els objectius, estructura organitzativa i activitats que marquen els reglaments de 1854 i 1855, i segueix les directrius del butlletí d'inici de curs de 1856 de la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció.

El mitjà de divulgació de les diverses convocatòries a actes, ja siguin públics o privats i només per als socis, és la *Revista Mataronesa*, i hi podem constatar que les activitats se centren sobretot en les sessions públiques de l'acadèmia i les classes.⁶

Així, doncs, tenim constància que fins al mes de maig les sessions públiques de l'acadèmia són impartides per diversos socis acadèmics, i tenen molta audiència, la qual cosa fa que fins i tot es reservin cadires per als socis i les seves esposes. L'horari d'inici oscil·la entre 6 i 8 de la tarda.

A les sessions públiques de l'acadèmia els discursos són sobre temes de beneficència, història, religió, tecnologia, llengua, desenvolupament econòmic, instrucció pública, etc., amb títols com «Influencia del cristianismo», «La importancia de la agricultura y medios de promover su desarrollo», «Los esclavos en la isla de Cuba», entre d'altres. També es llegeixen poesies de temàtica molt diversa, com ho exemplifiquen *Irrupción sarracena*, *El alquimista*, *Hiel de la vida* i *Un vergel*.

Entre els socis acadèmics hi ha Joaquina de Torres, que intervé en una sessió pública, i també hi ha diverses sòcies.

Sobre els cursos, tenim constància que el d'escriptura té molt d'èxit, i hi assisteixen cinquanta alumnes. A principis d'any comencen els de geometria, gramàtica castellana i declamació.

Pel que fa a altres activitats rellevants de la institució, en destaquen que en visitar-la el president comprova els bons resultats dels ensenyaments, i a vuit alumnes els dona com a premi un llibre que ha regalat el director de la *Revista Mataronesa*. També s'adquireixen nous llibres, per al gabinet de lectura, sobre ciències i arts.

La premsa local difon les sessions públiques de la institució fent, per una banda, l'anunci, i posteriorment el comentari i la crítica, que generalment és bona, però també li dedica editorials on lloa la tasca a favor de l'ensenyament que fins ara ha fet la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció, que ha repercutit especialment en els joves.

Segons indiquen Francesc Costa i Francesc de P. Enrich i Regàs,⁷ els alumnes de les classes gratuïtes d'aquests anys són membres de la petita burgesia, menestrals, comercials, obrers i gent d'oficis diversos, que volen ampliar els pocs coneixements de lletres i ciències que han après a l'escola primària, si hi han anat, que assisteixen a classe després de llargues jornades laborals de tretze hores i que no tenen gaire temps per al seu ensenyament i ampliació de la cultura.

El curs escolar 1856-57⁸ comença el 5 d'octubre, en lloc del setembre, com estava previst. En aquest període, els socis acadèmics que exerceixen càrrecs són Joaquim Garcia de Verges (president), Albert de Quintana (vicepresident), Josep Garcia Oliver (secretari), Pau Estorch (cap de la secció de ciències), Josep Pineda (cap de la secció de literatura), Miquel Umbert (cap de la secció de belles arts), Miquel Surià (secretari de la secció de literatura), Joan Alguer (secretari de la secció de ciències) i Josep Riba Oms (secretari de les seccions de professors i belles arts).

Altres socis acadèmics del mateix curs, són el reverend P. Josep Rius, el prevere Hermenegild Coll de Valldemia, Ignasi de Boet, Pelegrí Ferrer, Josep Saurí, Ramon Cuspinera, el reverend P. Josep Capell, Jeroni Boada, Josep Robreño, Miquel Puig, Miquel Valls, Frederic Muns, Teodor d'Argila, Josep de Palau, Joaquim Mariano Salvaña i

Joaquima de Torres. Com a socis corresponsals, que també intervenen en les acadèmies, hi ha Narcís Carbó, Francesc Gayoso de la Rua, Marià Cubí, Josep Grau i Marcel de Palau.

Els cursos següents, la institució va consolidant tant la seva direcció i gestió com l'organització de les sessions públiques de les acadèmies, classes públiques i lliçons privades; amplia el gabinet de lectura, etc. No obstant això, les dades de què disposem són minses; del 1857 al 1863 no en tenim cap procedent de la premsa local —que havia estat una bona font de difusió de les seves activitats i que ens permetia el seu seguiment—, ja que no tenim publicacions periòdiques locals fins al febrer de 1864, en què torna a sortir, en la seva segona època, la *Revista Mataronesa*.⁹

De l'any 1857, en tenim notícia pel *Diario de Barcelona*.¹⁰ Durant el curs 1856-57 se celebren setze sessions de l'acadèmia, amb més de dos-cents matriculats que assisteixen a les diferents classes i a principis de juliol de 1857 es llegeix la memòria anual en la junta general.

El curs 1857-58 s'elegeix la junta directiva (18 d'agost de 1857), i queda formada per Francesc Font y Thos (president), Josep de Palau (vicepresident), Josep Garcia Oliver (secretari), Josep Grau (subsecretari), Ignasi de Boet (cap de la secció acadèmica), Miquel Puig (cap de la de professors), Miquel Surià (bibliotecari), Jaume Clot (tresorer) i Jaume Isern (representant dels socis de número). Les sessions literàries de l'acadèmia s'inicien, altra vegada, el mes d'octubre i tenen molta assistència. A les classes públiques fan exàmens a principis de juny i s'obtenen molt bons resultats, a més, a mitjans de mes es reparteixen els premis i es fa una exposició de dibuixos i quadres.

La relació de l'entitat amb l'Ajuntament es va fent cada vegada més estreta. L'abril de 1859, la junta directiva el nomena protector i el consistori es referma en la seva voluntat de protegir-lo, perquè té com a objectiu difondre la instrucció.¹¹ El setembre de l'any següent, però, l'Ateneu Mataronès pateix problemes econòmics i, apel·lant a la declaració d'intencions que havia fet l'Ajuntament l'any anterior, la junta directiva de l'entitat demana que se li assigni una subvenció de 1.500 rals anuals, i que s'incloguin en el pressupost, però, tot i la insistència, l'Ajuntament no pot afrontar la despesa i es compromet a fer-ho l'any

següent.¹² El 1861, any en què s'inicia la crisi econòmica anomenada de la fam del cotó, hi ha molts tancaments de fàbriques i la institució es veu especialment afectada; llavors l'Ajuntament aprova donar-li 1.000 rals a càrrec del capítol d'imprevistos, que també rebrà algun altre any, però només de manera esporàdica.¹³

Tal i com ens diu Martí Coll,¹⁴ en els butlletins d'inici de curs de l'Ateneu Mataronès del 1859 a 1863, hi figuren les classes públiques i les lliçons privades, les càtedres i professors, els membres de la junta directiva i els socis segons siguin professors, acadèmics, honoraris, corresponsals i de número, així com els diaris i revistes del gabinet de lectura i més tard de la biblioteca.

El 1864 les activitats segueixen com en els anys anteriors i tenen l'acceptació del públic, els seus òrgans de direcció i gestió es van renovant, i l'economia de la societat ja no pateix entrebancs. Les informacions més importants que tenim d'aquest any són¹⁵ que la junta general elegeix la junta directiva, que queda formada per Jaume Fonrodona (president), Pompeu Serra (vicepresident), Josep Garcia Oliver (secretari), Melcior Borràs Bofarull (subsecretari-comptador), Lluís Soler (tresorer), Miquel Valls (president de la secció

ATENEU MATARONÈS.		
Estado de la situacion y operaciones de la		
Caja desde 13 de julio 1863 hasta la fecha.		
INGRESOS.		
	<i>Rs.</i>	<i>ms.</i>
Ecsistencia en efectivo por saldo de la cuenta anterior.	310	15
Producto de cartapacios vendidos hata 13 de setiembre	101	
Cobrado de los Sres. sócios por mensualidades Id. de la Caja de ahorros una anualidad de alquiler del local que ocupan las oficinas	5840	
	600	
Suma.	6851	15
GASTOS.		
Satisfecho por gas consumido	996	
Id. á los profesores sustitutos	770	
Id. al conserge por su asignacion y una cuenta de 59 rs.	1259	
Id. por 14 meses de alquiler de casa.	1960	
Id. por 30 sillas nuevas.	290	
Id. dos cuentas al cerragero.	78	
Id una cuenta al hojalatero.	170	25
Id. al cartero su cuenta.	32	
Id. al cerero otra cuenta.	17	30
Id. á D. Magin Ortiz á cuenta de su crédito	251	
Suma.	5824	21
RESUMEN.		
Ingresos.	6851	15
Gastos.	5824	21
Queda en existencia	1026	28
Mataró 20 julio 1864.		
Pelegrin Gallifa, Tesorero.—V.º B.º Jaime Fonrodona, Presidente.—Melchor Borràs, Subsecretario-contador.		

Detall de les operacions de caixa de l'Ateneu Mataronès.
Publicat a la *Revista Mataronesa* el 7 d'agost de 1864.

Nota sobre l'Ateneu Mataronès, publicada a la *Revista Mataronesa* el 12 de setembre de 1864.

de professors), Josep Vilamala (president de la secció acadèmica), Antoni Viada Ramon (president de la secció de ciències morals), Jaume Isern (president de la secció de belles arts), Joaquim Esquerra (president de la secció d'agricultura, indústria i comerç), Clorindo Boter (bibliotecari) i Josep Saborit (representant dels socis de número).

El mes de juliol es llegeix, en la junta general, la memòria del curs, en què s'exposa que les classes públiques continuen a la mateixa alçada que en anys anteriors i que tenen un bon gruix d'alumnes. S'aprova l'estat de comptes, amb uns ingressos de 6.851,15 rals i unes despeses de 5.824,21 rals, que representen 1.026,28 rals a favor. Els ingressos provenen majoritàriament de les mensualitats que paguen els socis (5.840 rals), i en l'apartat de despeses les més importants són el lloguer de la casa (1.960 rals), les mensualitats del conserge (1.259 rals), el gas (996 rals) i les despeses per als professors substituïts (770 rals).¹⁶

En referència als cursos, comencen la setmana del 15 de setembre, i el cap de setmana següent s'organitza una exposició pública de dibuixos dels alumnes del curs anterior. Les classes s'imparteixen al matí i la nit, amb matèries diferents:

- Al matí, els cursos són de lectura, escriptura, doctrina cristiana, gramàtica, aritmètica amb el sistema decimal, geografia, nocions d'història sagrada, i història d'Espanya. Les classes són de 9 a 11. També hi ha cursos de pagament, a preus convencionals, de francès i lliçons de música. Les classes són d'11 a 12.

- A la nit els cursos són de religió i moral, lectura, a càrrec del substitut Joan Valllllovers; escriptura, a càrrec del substitut Antoni Carbonell; aritmètica, a càrrec del soci professor Domènec Mayol i del substitut Francesc Arnó; gramàtica castellana, a càrrec del substitut Antoni Carbonell; tenidoria de llibres, a càrrec del soci professor Josep Grau; dibuix lineal, de guarniment, figura i paisatge, a càrrec del soci professor Miquel Valls; taquigrafia, a càrrec del soci professor Josep Fornica, i francès, a càrrec del soci professor Josep Garcia.

Es fan tots els dies no festius, i els horaris són uns de 7 a 8 i els altres de 8 a 9, i el de gramàtica castellana és de 9 a 9.30. Les sessions literàries s'inicien a principis d'octubre i les fan els socis acadèmics.

ATENEU MATARONÉS

protegido por el M. I. Ayuntamiento de esta ciudad.

Año undécimo.

En virtud de lo dispuesto en el art. 19 del Reglamento, el día 15 del actual se abrirán las clases de noche para las siguientes asignaturas:

Religion y moral.—La catedra está vacante.

Lectura.—Todos los días no festivos de 8 a 9, desempeñada por el sustituto D. Juan Valllllovers.

Escritura.—Caracter español é inglés.—Todos los días no festivos, de 8 a 9, desempeñada por el sustituto don Antonio Carbonell.

Aritmética.—Todos los días no festivos, de 8 a 9, desempeñada por el socio profesor D. Domingo Mayol y el sustituto D. Francisco Arnó.

Gramatica castellana.—Todos lunes, miércoles y viernes, de 9 a 9 ½ a cargo del sustituto D. Antonio Carbonell.

Teneduria de libros.—Los martes, jueves y sábados de 7 a 8 a cargo del socio profesor D. José Grau.

Dibujo lineal, de adorno, de figura y de paisaje.—Todos los días no festivos, de 7 a 9, a cargo del socio profesor D. Miguel Valls.

Taquigrafia.—Los martes, jueves y sábados, de 8 a 9, a cargo del socio profesor D. José Fornica Corsi.

Francés.—Todos los días no festivos, de 7 a 8, a cargo del socio profesor D. José García Oliver.

Para seguir cualquiera de estos cursos se necesita una papeleta de matricula, que desde hoy se librará en la Secretaría de 7 a 8 de la noche, a todos los que, teniendo la edad de 15 años, sean presentados por uno de los señores socios.

Biblioteca.

Se ha aumentado este año con 17 volúmenes que le han regalado los Sres. D. José Bofarull, D. Jaime Isern y la familia del difunto D. Cayetano Cruxent, conteniendo:

De Literatura	39 obras con 65 volúmenes.
De Religion y moral	10 » con 19 »
De Retórica.	15 » con 92 »
De ciencias y artes	11 » con 17 »

que forman un total de 75 obr. con 193 volúmenes.

Gabinete de lectura.

Los periódicos nacionales del gabinete de lectura son: La Revista Mataronesa: donativo de la Redaccion.

El Diario de Barcelona: Id. de id.

El Eco de la Montaña: Id. de id.

El Ampurdanés: Id. de id.

El Museo universal: Id. de D. Jaime Fonrodona.

El Clamor público: Id. de D. José Abadal.

La Revista de agricultura. Id. de D. Jaime Isern.

La Revista católica: Id. de D. José Bofarull.

El Monitor científico-industrial: Id de los Sres. Oliver y Fonrodona.

Y los extranjeros:

L' Univers illustré, de D. Antonio.

Le Monde illustré, de D. A. Rabella.

Le Magasin pittoresque: de id.

Le Journal des économistes: de D. José García Oliver.

Mataró 12 de setiembre de 1864.

El Secretario accidental

Melchor Borrás y Bofarull.

L'any 1865 segueix la mateixa tendència,¹⁷ només hi ha canvis en la junta directiva, que es renova parcialment amb els canvis següents: Jaume Isern (president), Francesc Fontanals (vice-president), Josep Garcia Oliver (secretari), Josep

ANUNCIOS.

ATENEU MATARONÈS

COLOCADO BAJO LA PROTECCION DEL M. I. AYUNTAMIENTO.
AÑO DECIMO TERCIO.

En virtud de lo prevenido en el art. 15 del Reglamento, el día 15 del actual se abrirán las clases siguientes, á cuyo efecto desde hoy se entregarán en la Secretaría las correspondientes papeletas de matrícula á los que deseen ingresar en ellas:

Religion y moral. Un día de cada semana, á cargo de los socios profesores D. Hermenegildo Coll de Valldemia, D. Buenaventura Castellà, y D. Antonio Bosch.

Lectura. — Todos los días no festivos de 8 á 9 de la noche, á cargo del sustituto D. Francisco Alomà.

Escritura. — Todos los días no festivos de 8 á 9, á cargo del socio profesor D. José Grau y Cruixent.

Ortografía. — Un día de cada semana, á cargo del socio profesor D. Domingo Mayol.

Gramática castellana. — Los lunes y jueves de 9 á 9½ á cargo del socio profesor D. José Grau y Cruixent.

Aritmética. — Todos los días, de 8 á 9 á cargo del sustituto D. Francisco Arnó.

Dibujo lineal, de figura, de adorno, y de paisaje. — Todos los días, de 8 á 9, á cargo del socio profesor D. Miguel Valls.

Francés. — Primer curso. — Todos los días, de 8 á 9, á cargo del socio profesor D. José García Oliver.

Francés. — Curso práctico. — Un día de cada semana, á cargo del infrascrito.

Mataró 8 de setiembre de 1866,
El Secretario, — José García Oliver.

Vilamala (subsecretari-comptador), Antoni Renter (tresorer), Josep Fornica (president de la secció de professors), Francesc Galí (president de la secció acadèmica), Melcior Borràs (bibliotecari) i Josep Saborit (representant dels socis de número).

Uns altres canvis afecten les classes de la nit, que les imparteixen els mateixos professors, excepte per a escriptura, que les fa el soci substitut Josep Grau, i les classes de religió i moral són a càrrec d'Hermenegild Coll de Valldemia, Antoni Bosch i Bonaventura Castellà. No es fan les classes de tenidoria de llibres i taquigrafia.

És de destacar que a l'octubre Josep García Oliver presenta el projecte de biblioteca pública a l'Ateneu Mataronès i a l'Ajuntament, i tots la veuen molt necessària. Una comissió de membres de l'entitat elabora una proposta de reglament i la presenten a la junta directiva el mes de novembre.

Pel que fa al gabinet de lectura, tenim constància que té trenta-set periòdics, dels quals

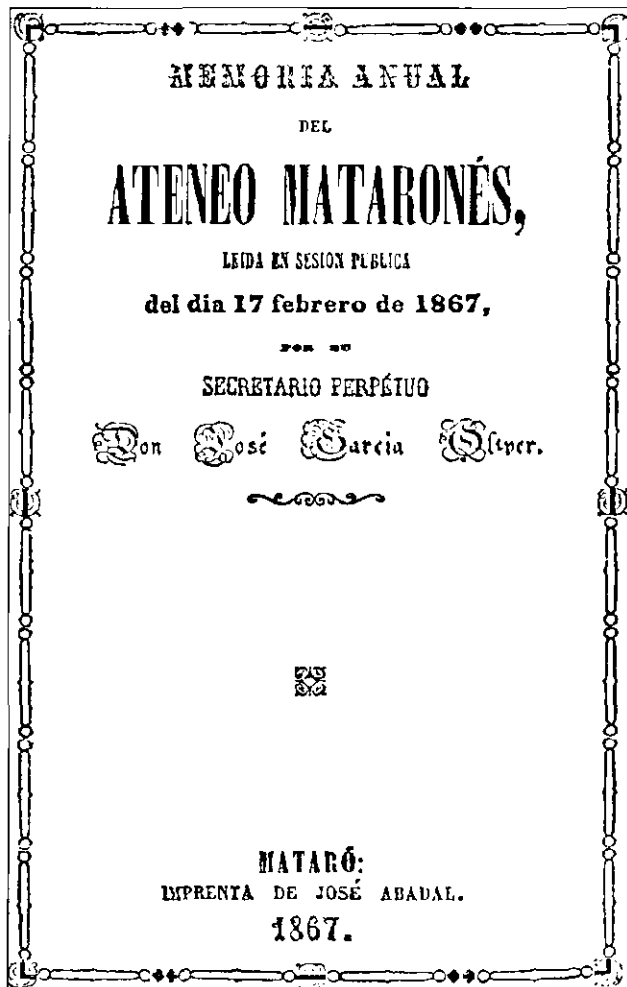
Capçalera de la *Memoria Anual del Ateneu Mataronès* (1866).

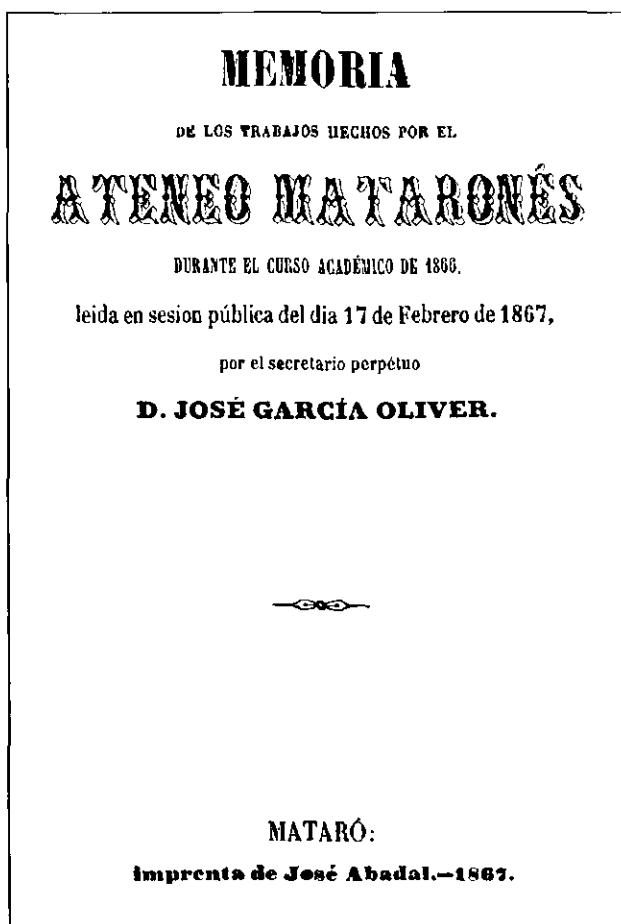
Noticia sobre l'Ateneu Mataronès, publicada a la *Revista Mataronesa* el 8 de setembre de 1866.

nou són polítics; dinou, de ciències, literatura i arts, i nou, de la localitat. Segons la procedència, trenta-dos, espanyols; quatre, francesos, i un en anglès.

L'any 1866 hi ha pocs canvis en l'entitat, i de les activitats que es desenvolupen destaca¹⁸ l'impuls que es dona a la Biblioteca Popular, i se n'aprova el projecte de Reglament al gener. S'elegeixen com a membres de l'òrgan director i gestor Bonaventura Castellà —prevere— (president), Jaume Isern (vicepresident), Francesc Fontanals (bibliotecari), Josep Vilamala (tresorer comptador) i Josep García Oliver (secretari). Es vol inaugurar a finals de juliol, però s'ajorna fins al primer de novembre. La biblioteca té un bon fons de llibres, i com a novetat s'obre el servei de préstec.

També és remarcable que les classes de nit són les mateixes que l'any anterior, però canvia el professor de lectura, que ara és el substitut Francesc Alomà, i s'hi afegeix l'ortografia, a càrrec de Domènec Mayol.

L'any 1867 les activitats de l'Ateneu Mataronés giren al voltant de les classes públiques i les sessions literàries públiques de l'acadèmia. Té molta importància l'activitat de la Biblioteca Popular de Mataró (a partir d'ara també se la coneix per aquest nom); entre els canvis o esdeveniments més destacables,¹⁹ aquest any trobem que la Junta Directiva està formada per Jaume Isern (president), Francesc Fontanals (vicepresident), Francesc A. Galí (director d'acadèmics), Domènec Mayol (director de professors), Antoni Renter (tresorer), Josep Vilamala (secretari de la Junta Directiva), Eduard Culla (subsecretari-comptador), Melcior Borràs (bibliotecari), Josep Garcia Oliver (secretari de l'entitat), Josep Saborit (representant dels socis de número). Com a vocals, hi ha Teodor Argila, Joaquim Esquerra i Pere Rabell.

Entre els socis corresponsals, hi ha Isabel de Villamartín i M. Pilar Sinués de Marco, i entre els socis de número, Josepa Peramás i Ramona Viñas. Dels socis que hi ha, dos són honoraris, tretze acadèmics, sis professors, dotze corresponsals, i vuitanta-vuit de número. Les sessions literàries tenen poca concurrència, però en canvi els socis acadèmics han presentat bons treballs.

Capçalera de la *Memoria de los trabajos hechos por el Ateneo Mataronés durante el curso académico de 1866.*

Els cursos públics gratuïts de nit són lectura, escriptura, aritmètica, ortografia, gramàtica castellana, religió i moral, francès i dibuix lineal de guarniment i paisatge. Pel setembre també s'imparteixen classes de solfeig, instrumentació i composició a càrrec de Nicolau Guañabens.

La Biblioteca Popular té tres-centes vint-i-sis obres i cinc-cents cinc volums, i es van incrementant. Té socis protectors, que paguen 40 rals l'any, i abonats, que en paguen 12, i poden treure llibres en préstec. També té bastants lectors, ja sigui en el gabinet de lectura com en préstec. El nombre de llibres llegits oscil·la entre els tretze del mes de març i els quatre-cents trenta-sis del mes d'octubre. El seu òrgan director i de gestió està format per Bonaventura Castellà (president), Jaume Isern (vicepresident), Josep Grau (bibliotecari), Josep Cuadrada (tresorer) i Melcior Borràs (secretari).

Del 1868 tenim notícies només de les classes i de la biblioteca.²⁰ Les classes públiques, està previst d'obrir-les el 15 de setembre, però finalment ho fan el 6 de desembre amb el següent quadre de matèries i professors:

Religió i moral, a càrrec del soci honorari Hermenegild Coll de Valldemia; lectura, a càrrec de Joan Vallloveras; escriptura, a càrrec de Josep Grau; ortografia, a càrrec del soci professor Domènec Mayol; aritmètica, a càrrec de Francesc Arnó; gramàtica castellana, a càrrec del soci professor Antoni Carbonell; francès, a càrrec del soci professor Josep Grau; anglès, a càrrec de Josep Garcia Oliver; dibuix lineal, de guarniment, figura i paisatge, a càrrec del soci professor Miquel Valls, i solfeig, instrumentació i composició, a càrrec del soci professor Nicolau Guañabens.

També, per acord amb l'Ajuntament, el mes de setembre d'aquest 1868, Josep Gafas ofereix una classe gratuïta d'ensenyament del sistema decimal, de 8 a 9 de la nit, oberta a tothom, i que no interfereix les altres classes de la institució.

La Biblioteca Popular va incrementant el nombre de volums, i l'estadística mensual de lectura oscil·la entre els vint-i-sis llibres llegits al febrer i març, i els quaranta-un llibres del novembre.

Els anys següents, i fins al 1890, l'Ateneu Mataronés segueix desenvolupant la seva tasca educativa i literària, però va canviant progressivament:

- L'any 1869 les seves activitats continuen girant entorn les classes públiques, les acadèmies i la Biblioteca Popular, i hi ha cent cinc socis.

- El 1871²¹ la Biblioteca Popular, per conveni amb l'Ajuntament, es transforma en Biblioteca Pública nocturna.

- El 1886²² tanca provisionalment per instal·lar al seu local l'Escola d'Arts i Oficis, que es crea aquest any i té com a annexes les escoles municipals de dibuix i música, però resta oberta la Biblioteca Pública nocturna.

El 1890 desapareix l'entitat i els fons de la biblioteca passen a l'Ajuntament, i el 1891 totes les activitats que acull l'edifici es traslladen a la Fleca, l'edifici de l'Escola d'Arts i Oficis, que s'ha remodelat.²³ Tal i com afirma Costa, entre els motius de la dissolució hi ha el canvi de clima social i el fet que a partir de 1880 l'Ateneu Mataronès de la Classe Obrera ofereix una alternativa a les propostes que fa la institució, més en connexió amb la realitat política del moment i més a prop de la classe obrera.²⁴

No voldríem cloure aquest apartat sense esmentar que l'Ateneu Mataronès també està implicat, directament o indirecta, en tota una sèrie d'institucions sorgides sobretot la dècada dels seixanta relacionades amb la protecció de la classe obrera i la divulgació cultural, que estan impulsades, sobretot, per Josep Garcia Oliver, abastament estudiat en d'altres treballs,²⁵ membre de la burgesia industrial i polític, que també ha tingut un paper molt destacable en la fundació de la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció i l'Ateneu Mataronès.

D'entre les accions empreses per la institució, a més de les ja esmentades, destaquen la seva implicació en la fundació de la Caixa d'Estalvis de Mataró, que s'obre oficialment el gener de 1863, als baixos dels seus locals, essent els seus fundadors majoritàriament també membres de l'Ateneu.

ENTITATS I ASSOCIACIONS POSTERIORS, AMB ACTUACIONS EDUCATIVES DESTINADES A ADULTS, I DE CERTA RELLEVÀNCIA

Després del 1868 obren altres entitats a la ciutat que desenvolupen iniciatives en el camp educatiu i, alhora, cultural. Totes estan convençudes que l'ensenyament és un camp important per al desenvolupament de la societat i la promoció, de classe o individual, però són molt diferents en tots

els sentits i els seus objectius són diversos, ja siguin econòmics o polítics, i estan formats tant per industrials com per treballadors.

Entre les primeres que porten a terme accions més significatives en el camp educatiu, i per ordre cronològic de l'inici de les seves activitats a la ciutat, hi ha el Cercle Republicà i Democràtic d'Instrucció i Propaganda; la Cooperativa Obrera Mataronesa, l'Institut Mataronès de la Indústria, del Comerç i de les Arts; l'Ateneu Mataronès de la Classe Obrera i el Cercle Catòlic d'Obrers.

El Cercle Republicà Democràtic d'Instrucció i Propaganda es constitueix a finals de 1868, arran del bon moment que representa per als republicans la revolució de setembre d'aquest any, i s'ubica al carrer Palau, número 18, on desenvolupa les seves activitats, tant d'instrucció com de lleure. El seu objectiu és incidir, mitjançant la instrucció, en el benestar dels conciutadans, i les activitats culturals es concreten a impartir classes nocturnes per a obrers i conferències públiques.²⁶ No en tenim notícies més enllà de 1872.

La Cooperativa Obrera Mataronesa, és coneguda com la primera cooperativa obrera de sistema múltiple, de producció i consum, a l'Estat espanyol. Es forma a Mataró el 1864, però els socis no s'organitzen fins a la revolució de setembre de 1868. El 1875 inauguren un edifici-fàbrica que al mateix recinte té unes aules per a l'ensenyament gratuït dels fills i filles dels socis, biblioteca, sales per al lleure, un cafè i un economat. També organitza conferències de divulgació científica. L'entitat fa fallida el 1891.²⁷

L'Institut Mataronès de la Indústria, del Comerç i de les Arts, es funda el 1876 per membres de la petita indústria, fabricants, comerciants, pilots de mar, enginyers, arquitectes, mestres d'obres, agrimensors, perits agrònoms, veterinaris, paletes, pintors, mestres privats d'instrucció primària i secundària. Obren la seva primera seu a la plaça Gran, i després es traslladen al carrer Nou, però no tenim notícies de l'entitat més enllà del 1882. Els seus objectius són fomentar els interessos materials de Mataró, promoure i impulsar les millores per contribuir al desenvolupament de la ciutat, la protecció mútua entre els associats, i l'ensenyament elemental i de guarniment amb aplicació a les arts. En l'aspecte educatiu, les accions se centren a organitzar classes d'estudis comercials i de dibuix als vespres, i actes de divulgació científica.²⁸

L'Ateneu Mataronès de la Classe Obrera obre el 1880, i en formen part persones d'ideologia

republicana i socialista, molt properes a la classe treballadora, i s'ubica a la Rambla.²⁹ El seu objectiu és aconseguir l'emancipació social mitjançant la instrucció i la cultura, i per aquest motiu organitza classes nocturnes i vetllades líricoliteràries, a més d'activitats de lleure. Rep subvencions de l'Ajuntament per a l'organització de les seves activitats culturals. Obre una escola nocturna i una de diürna racionalista que resta oberta fins al 1909, moment en què l'Ateneu és clausurat arran dels fets de la Setmana Tràgica. Del curs 1889-90 sabem que la institució té dos-cents cinquanta socis, i el local consta de planta baixa i dos pisos amb espais específics per a les diverses classes, biblioteca i sala de lectura; l'escola té un director-professor; un mestre de lectura, escriptura i comptabilitat; un de dibuix aplicat a les arts i indústries, i un altre de música que fa solfeig i piano; també s'organitzen classes de francès i conferències i vetllades artísticoliteràries.³⁰ Ocupa diverses seus, i el 1883 és a la Riera, número 45; el 1895 es trasllada a la Riera, cantonada amb el carrer de Bonaire. A partir del 1899 es volen potenciar les activitats recreatives i es construeix en un edifici annex amb façana al carrer de Bonaire per a saló de ball i teatre, que s'inaugura el 1900.³¹

El Cercle Catòlic d'Obrers es funda el 1884 al carrer Nou i els seus dirigents pertanyen al sector conservador de la ciutat. Té com a objectiu aconseguir l'harmonia entre les diferents classes socials, dins de la visió paternalista que l'obrer se l'ha de preservar de les influències externes. El 1888 es trasllada al carrer de Bonaire, on organitza un petit teatre i vetllades literàriomusicals. El 1899 obre una secció acadèmica, amb la qual pretén difondre les lletres i les belles arts.³² A partir de 1903 obre unes escoles nocturnes que van prenent importància. El 1909 construeix un local nou a la Muralla dels Genovesos, on fa ensenyament elemental de llegir, escriure i comptar, al qual també afegeix dibuix, llengua francesa, solfeig i religió. I quan ja està ben instal·lat al nou edifici, s'organitza una escola diürna.³³

VALORACIÓ HISTÒRICOPEDAGÒGICA DE L'ACCIÓ EDUCATIVA DE L'ATENEU MATORNÈS EN RELACIÓ AMB L'ENSENYAMENT D'ADULTS

L'educació d'adults és un concepte i una realitat canviants en el temps i, sobretot, multiforme. No obstant això, tot i que la seva gènesi hem de cercar-la al nostre país amb anterioritat al segle XIX en la catequesi d'adults, la formació gremial o les escoles creades a la segona meitat del segle

XVIII per les Societat Econòmiques d'Amics del País, no és fins a la primeria del segle XIX que tenim les primeres tímides referències teòriques, legislatives i les primeres escoles d'adults on es fa educació formal.³⁴

L'educació formal d'adults en el segle XIX es planteja com una rèplica de l'ensenyament primari, sense uns continguts, ni uns materials, ni una metodologia propis, que es fa a les mateixes escoles i pels mateixos mestres que ensenyen els nens. Hi assisteixen adolescents i joves que es volen alfabetitzar, perquè en l'edat que la llei prescriu no hi han assistit o bé ho han fet irregularment, i això ha portat que tinguin un nivell baix d'instrucció. A Espanya, el 1860 encara hi ha un 75,5% d'analfabets.³⁵ El treball infantil és generalitzat al llarg de tot el segle i els horaris de les escoles són incompatibles amb els del treball, i si bé la Ley de Instrucción Pública de 1857 estableix un període d'escolaritat obligatòria que inclou dels sis als nou anys, no s'acompleix, perquè els infants treballen des dels sis o set anys amb jornades que arriben a les 10 o 14 hores diàries, a causa de la necessitat de les famílies que els ajudin en el treball domèstic o per ingressar un sou més que ajudi la seva precària subsistència. Aquesta situació coincideix amb l'interès dels empresaris o propietaris de tallers i camps que, amb el treball infantil, poden reduir els costos de producció, ja que les seves retribucions són inferiors a les que reben els adults. No serà fins a la Llei de 24 de juliol de 1873, en la Primera República, que s'estipularà una jornada laboral màxima per als nens menors de tretze anys i nenes de catorze anys, de 5 hores diàries, per als nens entre els catorze i quinze anys i les nenes entre catorze i disset anys, de 12 hores, i els prohibeix el treball nocturn en les fàbriques que tinguin màquines de vapor.³⁶

La primera referència legal a l'educació d'adults és al *Reglamento General de Instrucción Pública* de 1821, en què parla de les dones adultes, a qui s'ensenyarà labors i habilitats pròpies del seu sexe en les escoles públiques de nenes (art. 120). Posteriorment, en la *Ley Autorizando al Gobierno para Plantear Provisionalmente el Plan de Instrucción Primaria*, de 21 de juliol de 1838,³⁷ només anomena que el Govern vetllarà per la conservació i el foment de les escoles d'adults (art. 37), però no en dóna cap definició ni directriu específiques. I en el seu *Reglamento de las Escuelas Públicas de Instrucción Primaria Elemental*, del mateix any, en el preàmbul, indica que s'haurien de crear escoles d'adults per als que superin l'edat determinada per a l'ensenyament primari, o sia, els tretze anys.³⁸ A partir d'aquesta

legislació i amb l'impuls de les comissions provincials d'ensenyament primari, s'obren les primeres cap al 1840, i en aquesta mateixa dècada comencen a sorgir iniciatives dels sectors liberals i les primeres organitzacions obreres que en creen fora del sistema educatiu formal amb finalitats utilitàries i aplicades.³⁹

Gil de Zárate,⁴⁰ el 1850 analitza i valora com està l'ensenyament a Espanya i informa que en aquests moments hi ha 264 escoles d'adults, que estan dirigides pels mestres de les escoles primàries i en alguns casos l'ensenyament és gratuït, però en d'altres és a canvi d'una petita retribució, i que les lliçons es fan al capvespre i algunes vegades els diumenges. Reconeix que per potenciar la instrucció entre els adults es va dictar un RD de 23 de setembre de 1847, en què manava establir als pobles petites biblioteques a càrrec dels mestres, amb obres adequades a la capacitat dels camperols i gent poc instruïda, però reconeix que la seva aplicació ha estat difícil, i que ni a Madrid s'ha pogut portar a terme.

El 1857, la *Ley de Instrucción Pública* prescriu que el Govern fomentarà, en les poblacions de més de 10.000 ànimes i les capitals de província, un establiment de lliçons de nit o de diumenge per als adults que hagin tingut una instrucció descuidada o que vulguin avançar en els seus coneixements (art. 106), i una classe de dibuix lineal i de guarniment amb aplicació a les arts mecàniques (art. 107). Progressivament, el nombre d'aquestes escoles va creixent, i a nivell estatal el 1855 són 394 escoles (299 públiques i 95 privades), el 1860 són 1.672 (amb 28.949 assistents, que són 28.626 homes i 323 dones), el 1865 són 1.672 i el 1870 passen a ser 1.848. Durant el Sexenni Revolucionari, amb la llibertat d'ensenyament, n'obren moltes de municipals i d'associacions d'educació popular de vida efímera.⁴¹

Bona part dels seus alumnes tenen entre onze i setze anys, i la majoria han abandonat l'escola als nou o deu anys i així compaginen treball i estudi. Aquestes escoles estan plantejades com una segona xarxa d'alfabetització, amb uns problemes i unes carències tant o més grans que la xarxa d'escoles primàries, a la qual pretén suplir en el cas dels adults poc instruïts. La manca de recursos i mitjans específics que pateixen, sumats a les llargues jornades de treball que fan els seus alumnes, porten que aquí l'absentisme també sigui molt gran.⁴²

Pel que fa a l'ensenyament que s'ofereix a les dones, normalment és escàs i diferent del dels homes, i en general no es fa en les escoles d'adults,

sinó en escoles dominicals adreçades a empleades del servei domèstic (la primera es crea a Madrid el 1857 per una associació catòlica de senyores de la noblesa i benestants adreçades a joves serventes i obreres), on es fa una sessió setmanal d'una hora i mitja, en què els aspectes religiosos i morals tenen un paper destacat en el currículum.⁴³

Però no tot l'ensenyament que es fa per a adults fins al 1868 és dins del sistema formal, amb el model escolar. Des de mitjan segle comencen a sorgir, tal com succeeix en altres països, diverses modalitats i formes d'educació d'adults, sobretot en les ciutats d'una certa envergadura:

- En els ateneus, cercles, associacions, societats i institucions diverses (tant pel que fa a la ideologia, com a la classe social a què pertanyen els seus membres) organitzen tot tipus d'activitats, ja siguin recreatives, culturals o educatives, adreçades als seus afiliats i simpatitzants: conferències, xerrades, debats, etc. Majoritàriament, tenen una biblioteca on hi ha premsa, revistes periòdiques i llibres de tota mena que es llegeixen públicament o individualment. Algunes d'aquestes institucions tenen escoles i centres d'instrucció:

- Les escoles dominicals destinades a treballadores del servei domèstic.

- Els gabinets de lectura.

- Els sindicats obrers i partits polítics fan activitats de formació específiques per als seus afiliats.

En el cas de Mataró, les ofertes formatives adreçades a adults no són significatives fins a meitat de segle, i les institucions de més envergadura que n'ofereixen ho fan fora del sistema formal d'educació d'adults, utilitzant modalitats i formes molt diverses, però amb l'objectiu comú d'alfabetitzar la població adulta que tingui poca o nul·la formació, convençuts que l'ensenyament pot promocionar i millorar la vida, sobretot de les classes treballadores. Organitzen activitats gratuïtes que se sostenen amb les aportacions dels seus socis i/o donatius de les classes més acomodades. En aquest sentit, segueix la línia que es dona a la resta de països europeus.

A la nostra ciutat, les institucions són fruit de la iniciativa de grups de persones procedents, majoritàriament, de la burgesia, benestants i/o dirigents i, en el cas de les noies, confessionals. A partir de 1868, també de la classe obrera amb inquietuds sobretot econòmiques, polítiques o de

lleure. Hi predominen els objectius educatius i organitzen vetllades culturals i conferències, comptant majoritàriament amb sala de lectura, biblioteca, etc.

En l'àmbit privat, l'ensenyament primari d'adults a la ciutat no comença a ser significatiu fins al curs 1867-68, en què obren petits centres de nens que ofereixen, com una activitat complementària, classes de nit per a adults, alhora que també tenen classes d'ensenyaments específics i/o complementaris. Entre ells, trobem els d'Antoni Barceló, Ignasi Paradell, Felip Comas i Joan Mauri, però tenen poca incidència en la formació d'adults. Cada tipologia de centre incideix en alumnes de diferent procedència. L'Ateneu Mataronès fa ensenyament destinat a la petita burgesia, menestrals, comercials, obrers i gent d'oficis diversos, alguns dels quals són socis de l'entitat. Les escoles privades són de pagament i, per tant, anirien adreçades als que cerquen un altre tipus d'educació, ja sigui més distingida o en classes més reduïdes. Les classes d'ensenyaments específics són, molt probablement, per completar coneixements elementals amb l'objectiu d'incorporar-se al món laboral (com pot ser el cas de la tenidoria de llibres) o seguir algun tipus d'estudis superiors (com l'estudi del llatí o grec i les matemàtiques i química) o dedicar-se al món del comerç exterior (amb els diferents idiomes), etc., per tant, moltes de les classes es fan en horaris compatibles amb els de feina i a la tarda i/o a la nit.

En el cas de les noies, la primera acció significativa en l'ensenyament d'adults són les escoles nocturnes i dominicals de les Germanes de Sant Felip Neri, que desenvolupen la seva tasca educativa a la ciutat de 1858 a 1868. La congregació, la funden a Mataró Marc i Gertrudis Castañé, i el 1857 obren el primer convent al carrer de Sant Josep, números 18 i 20, junt amb un grup de joves membres de famílies distingides de Mataró, i estan a la ciutat fins al 1868, en què l'edifici és desallotjat durant la revolució de setembre i la comunitat marxa a Barcelona. El seu objectiu és ensenyar sobretot catecisme, i també fan instrucció bàsica gratuïta a nenes i joves obreres pobres, que no poden assistir als centres educatius perquè el seu horari laboral no els ho permet. Per a les treballadores organitzen classes a la nit i els diumenges i dies festius, i per a les senyores exercicis espirituals. El 1864 assisteixen a les seves activitats més de tres-cents joves, i la situació persisteix en els següents anys, fet que ens permet intuir la importància que té la seva actuació. El 1874 obrirà l'Escola del Sagrat Cor per a obreres, nocturna, dominical i gratuïta.⁴⁴

La situació descrita ens porta a afirmar que a Mataró no es fa efectiva cap de les directrius legislatives de la primera meitat de segle, i les iniciatives d'envergadura que es materialitzen durant la dècada dels cinquanta no sorgeixen a partir de cap disposició legal anterior, ja que estan fora del sistema educatiu formal, i responen més a les motivacions burgeses del moment, potenciades pels canvis que representen la revolució industrial, l'accés de la burgesia a la vida local i el desenvolupament de la classe obrera. També en alguns casos hi ajuda la nova relació entre l'Església i l'Estat, i en el cas de les noies la resposta ve de l'àmbit eclesiàstic.

L'Ateneu Mataronès, que es funda el 1854 com a Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció, és, sens dubte, la institució que més incideix en la vida cultural d'adults de la segona meitat del segle XIX, amb un ventall d'actuacions i destinataris molt ampli, i una infraestructura i uns mitjans que li confereixen una solidesa que li permet una llarga existència, de més de 35 anys.

Les actuacions que desenvolupa l'Ateneu, bo i que és anterior, ja estan en la línia de la *Ley de Instrucción Pública* de 1857, que fomenta que en les poblacions de més de 10.000 ànimes hi hagi un establiment de lliçons de nit o de diumenge per als adults que hagin tingut una instrucció descurada o vulguin aprofundir en els seus coneixements (article 106), i una classe de dibuix lineal i de guarniment amb aplicació a les arts mecàniques (article 107). Els ajuts institucionals que rep l'entitat són els municipals, i en aquest cas es concreten a aprovar la seva obertura i concedir uns ajuts econòmics molt esporàdics, que es materialitzen comprant els mobles quan s'obre, fent alguna aportació per als ensenyaments la dècada dels seixanta i subvencionant la biblioteca la dècada dels setanta.

Pel que fa a l'estructura educativa de l'entitat, podem destacar com a trets més significatius:

- Té uns reglaments que n'expliciten molt detalladament els objectius, l'organització, les accions educatives, etc., que ja hi són des de la seva fundació, el 1854, i es concreten el 1855 els definitius. La memòria de 1867 ens demostra que són plenament vigents.

- Les accions educatives que desenvolupa són classes per a adults de nit (i algun any de matí) públiques gratuïtes, acadèmies o conferències científicoliteràries públiques, publicació d'alguns discursos, i alguns anys organitza classes de pagament matinals.

- Entre els socis que funden l'entitat hi ha mestres i professors de la ciutat, que tenen graus d'implicació diferents. Entre els fundadors de la Societat Mataronesa d'Amics de la Instrucció hi ha el senyor Arnaiz, que fa ensenyaments específics privats per a nois, de matemàtiques i declamació; el senyor Viza, que té una escola de nens de primària elemental i superior privada, amb pàrvuls, d'envergadura i amb molts alumnes, i el senyor Benvingut-Josep Ferrer, que té una escola de nens de primària privada elemental d'una certa envergadura. El curs 1856-57 hi ha com a socis acadèmics que imparteixen conferències el senyor Robreño, professor de l'Escola Municipal de Dibuix; l'escolapi Josep Rius; els senyors Coll de Valldemia, Pelegrí Ferrer i Ramon Cuspinera, directors del Colegio de Valldemia; el senyor Salvaña, que té una escola de nens primària privada elemental, i els senyors Arnaiz i Argila, que imparteixen ensenyaments específics privats per a nois (el darrer, de llengües estrangeres).

- Els alumnes de les classes d'ensenyament primari gratuïtes han de ser majors de quinze anys i han d'acreditar que són pobres. Però també hi assisteixen membres de la petita burgesia, menestrals, comercials, obrers i gent d'oficis diversos, que volen ampliar els coneixements de l'escola primària. Les classes sabem que són nombroses, que s'inicien el 15 de setembre i finalitzen el 15 de juny, i es fan els dies no festius de 19.00 a 21.00 hores; a més, el curs 1864-65 n'hi ha també de 9.00 a 11.00 del matí. Les classes, les imparteixen els socis professors gratuïtament o substituïts remunerats.

- Tenim poques dades pedagògiques de l'ensenyament que es fa a les aules. Sabem, però, que hi ha un sistema de premis per als alumnes que s'han matriculat i un sistema, més o menys establert, d'avaluació. Es fan exàmens públics a principis de juny, que solen tenir bons resultats, i posteriorment es reparteixen als millors alumnes els premis segons la valoració feta per la junta de professors. L'avaluació de les classes, la fa la mateixa institució, el vicepresident les visita almenys un cop al mes (ja que en té encomanada la inspecció), a vegades el president visita alguna classe i en les memòries de final de curs la junta general avalua la qualitat i assistència dels alumnes. No hem trobat documentada cap mena d'inspecció per part d'alguna institució pública, ni tan sols municipal, però, en canvi, se'n fan en altres establiments educatius.

- Les classes d'ensenyament primari gratuït són, la majoria de cursos, de religió i moral, lectura,

escriptura, aritmètica i gramàtica castellana, les mateixes matèries que inclou el currículum d'ensenyament primari segons la legislació de 1838 i 1857. El 1864 s'amplien amb dibuix i francès, i el 1867 també amb música, que vindrien a complementar les matèries bàsiques.

- Les acadèmies o sessions líricoliteràries s'inicien el mes d'octubre i són els dies festius. El curs 1856-57 se celebren setze sessions impartides pels socis acadèmics, i els discursos que es pronuncien passen el control de la secció acadèmica corresponent i la junta directiva. Aquesta mateixa dinàmica, molt previsiblement, es manté.

- Les classes dels ensenyaments específics, més enllà dels ensenyaments primaris, són les de dibuix, música, tenidoria de llibres, francès, anglès i declamació, que es van incorporant progressivament com a gratuïtes. El dibuix i francès des del 1864, la música s'inicia de pagament el 1864, però no és fins al 1867 que té continuïtat com a gratuïta, i l'anglès a partir de 1868. Els ensenyaments gratuïts que no tenen continuïtat més enllà d'un o dos cursos, són els de declamació, que s'inicia el 1856, i de tenidoria de llibres, el 1864.

L'Ateneu Mataronès també té un paper rellevant per ser la primera entitat que organitza ensenyaments específics a partir del 1856, quan incorpora la declamació com a matèria complementària, si bé no té continuïtat, i el 1864 ja ofereix dibuix, tenidoria de llibres i taquigrafia, francès i música, a càrrec de socis professors. Algunes d'elles creiem que complementen els estudis que es fan a les escoles municipals de dibuix o de música, que considerem d'ensenyaments professionals.

Referent a les classes de música, a partir de setembre de 1867 (fins almenys 1884) l'Ateneu és l'única entitat que tenim referència que n'organitza de gratuïtes i tenen continuïtat. Som del parer que els ensenyaments que s'hi imparteixen de solfeig, instrumentació i composició, vindrien a omplir el buit que ha deixat l'Escola Municipal de Música, dirigida per Jaume Isern, i ell mateix seria qui influeix en l'obertura d'aquestes classes, ja que és soci de l'entitat i, després d'ocupar-hi alguns càrrecs, aquest any n'és president. A més, estan a càrrec del seu deixeble Nicolau Guañabens.

No obstant això, ens inclinem a pensar que l'oferta d'aquestes classes d'altres matèries específiques depenen majoritàriament que un soci professor les imparteixi, i això fa que en depengui, per una banda, la gratuïtat i, per l'altra, la

continuïtat. Aquest seria el cas de les classes de dibuix gratuïtes amb continuïtat a partir del curs 1864-65, les classes de francès que s'inicien com a gratuïtes nocturnes el setembre de 1864 i segueixen durant molts anys (en canvi, en la mateixa data, ho fan al matí d'11.00 a 12.00, són de pagament, i no es consoliden), les lliçons d'anglès a partir de 1868 com a gratuïtes nocturnes i tenen continuïtat, i les de tenidoria de llibres i taquigrafia, que són gratuïtes nocturnes el curs 1864-65, però no es segueixen ofertant.

La implantació d'ensenyaments específics d'alguna matèria i/o disciplina a Mataró s'inicia en l'àmbit privat en petits centres a partir de 1818, i també progressivament es van incorporant als ensenyaments dels nivells primari i secundari de col·legis de més envergadura, com Santa Anna, Juan B. Viza, Valldemia i Mataronès. L'oferta d'ensenyament de llengües estrangeres és només en els col·legis privats grans de nens i normalment és el francès, si bé en les escoles de nenes també s'imparteix al Col·legi de Sant Josep i al de *Señoritas* d'Ana Casañas.

No voldriem deixar d'esmentar la presència

de dones a la institució. Tot i que s'adreça als homes, accepta també dones. La seva participació es reflecteix en diferents aspectes: des de 1855 poden ser sòcies sempre que les proposi un membre de la junta directiva i s'aprovi (com Josepa Peramàs i Ramona Viñas a partir de 1867), hi ha sòcies acadèmiques (com Joaquina de Torres a partir de 1856), sòcies d'honor, i sòcies acadèmiques i alhora corresponsals (com Isabel de Villamartín a partir de 1866). No tenim constància que cap dona assisteixi a les classes nocturnes ni a les sessions acadèmiques, però és molt probable que quan fan les sessions les sòcies acadèmiques o corresponsals, n'hi hagi.

L'Ateneu Mataronès també és rellevant com a primer dedicat a les classes treballadores que es funda a Catalunya, com afirma Josep Garcia Oliver,⁴⁵ perquè a Barcelona no és fins al 1860 que es crea l'Ateneu Català, que passarà a ser l'Ateneu Barcelonès⁴⁶ com a centre promotor de la cultura que celebra conferències i exposicions, organitzant cursos, etc.

Montserrat Gurrera i Lluch

NOTES

1.- Entre ells, destaquen FRANCESC COSTA I OLLER, *Josep Garcia Oliver. Una vida, una ciutat*, Ajuntament de Mataró (Mataró 1984). JOAQUIM LLOVET, *La ciutat de Mataró*, II (Barcelona 1961). JOAQUIM LLOVET, *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2000).

2.- LLOVET, *Mataró. Dels orígens*, p. 334. COSTA, *Josep Garcia Oliver*, p. 43.

3.- Arxiu Municipal de Mataró (=AMM), AH-223-1. LLOVET, *La ciutat de Mataró*, II, pp. 145-146. Patronat Municipal de Cultura de Mataró, *Bloc mataroní. Una manera de fer història*, Alta Fulla (Barcelona 1990), p. 243.

4.- AMM, Acords municipals, 3 i 8 de novembre i 9 de desembre de 1854.

5.- La darrera referència en la premsa és a la *Revista Mataronesa*, núm. 17, de 27 d'abril de 1856. La darrera referència en un document és al butlletí d'inici de curs, de 10 de setembre de 1856, del qual es dona notícia a ANTONI MARTI COLL, «Una sessió literària a l'Ateneu: Mataró 1861», *VII*

Sessió d'Estudis Mataronins, 12 de juny de 1990. Museu Arxiu de Santa Maria i Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1991), pp. 95-109.

6.- MARTI, «Una sessió literària...», pp. 95-109. Indica que en l'arxiu particular d'Esteve Martí Coll es troben cinc butlletins que corresponen a 1856, 1859, 1861, 1862 i 1863. Entre ells, el de data 10 de setembre de 1856, informa dels socis acadèmics i els càrrecs.

Revista Mataronesa, núms. 1 al 7 i 17 al 19 (13, 20 i 27 de gener; 2, 10, 17 i 24 de febrer; 2, 9, 16, 23 i 30 de març; 6, 13, 27 i 30 d'abril, i 4 i 11 de maig de 1856).

7.- COSTA, *Josep Garcia Oliver*, p. 43. FRANCESC DE PAULA ENRICH I REGAS, «Josep Garcia Oliver, destacat promotor de la cultura a Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 16 (Mataró, abril 1983), p. 27.

8.- MARTI, «Una sessió literària...», pp. 95-109.

9.- La *Revista Mataronesa*, que es publica fins a l'abril de 1866, i a partir del maig de 1866 es comença a editar la *Crònica Mataronesa*.

10.- *Diario de Barcelona*, 2 de juliol, 18 d'agost i 28 d'octubre de 1857; 13 de març i 6 de juny de 1858, i 11 de març de 1863.

11.- AMM, Acords municipals, 13 d'abril de 1859.

12.- AMM, Acords municipals, 11 i 18 de setembre de 1860.

13.- El 1867 la junta directiva es queixa que no rep cap ajut de l'Ajuntament, però en canvi, en la dècada dels vuitanta, sembla que té algun ajut, ja que des de gener de 1884 es redueix l'assignació de 1.000 rals a la meitat per fer front a la nova Escola Municipal de Música. Per a la biblioteca rep subvencions el curs 1876-77, de 250 pessetes, i el de 1882-83, de 500 pessetes.

Memoria anual del Ateneo Mataronés leída en sesión pública del día 17 de febrero de 1867, Josep Abadal (Mataró 1867), p. 6. AMM, Acords municipals, 25 d'octubre i 22 de novembre de 1861. AMM, AH-173-6. *El Mataronés*, 20 de gener de 1884; *El Liberal*, 6 i 20 de gener de 1884, i *El Nuevo Ideal*, núm. 14, 6 de gener de 1884.

14.- MARTÍ, «Una sessió literària...», pp. 95-109.

15.- RAFAEL SOLER I FONRODONA, «Jaume Fonrodona i Vila. La integració d'un americà a la vida del país», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 70 (Mataró, abril, 2001), p. 16. LLUÍS VILADEVALL I MALGÀ, *Els Isern intims*, Impremta Minerva i Publicacions del *Diario de Mataró* (Mataró, sense data). *Revista Mataronesa*, núms. 4, 5, 8, 23, 24, 28, 34 al 37, 44 i 49 (28 de febrer, 6 i 27 de març, 10 i 17 de juliol, 7 d'agost, 11, 18 i 25 de setembre, 2 d'octubre, 20 de novembre i 18 de desembre de 1864).

16.- *Revista Mataronesa*, núm. 28 (7 d'agost de 1864).

17.- *Revista Mataronesa*, núms. 43, 44, 46 al 48, 51, 54, 56 al 58 i 60 (27 d'agost; 3, 10, 17 i 24 de setembre; 15 d'octubre; 1, 12, 19 i 16 de novembre, i 8 de desembre de 1865).

18.- *Catálogo por orden alfabético de las obras de la Biblioteca Popular de Mataró* (Mataró 1866). *Revista Mataronesa*, núms. 2, 4 i 18 (14 i 28 de gener i 22 d'abril de 1866). *Crónica Mataronesa*, núms. 12, 19, 21, 22, 24, 26 al 28 (22 de juliol; 8, 23 i 30 de setembre; 14 i 28 d'octubre, i 4 i 11 de novembre de 1866).

19.- *Memoria anual del Ateneo Mataronés leída en sesión pública del día 17 febrero de 1867*, Josep Abadal (Mataró 1867).

Crónica Mataronesa, núms. 4, 7 al 9, 13, 15, 18, 22, 27, 30, 35 al 37, 39 i 45 (27 de gener; 17 de febrer; 3 i 10 de març; 7 i 24 d'abril; 12 de maig; 9 de juny; 14 de juliol; 4 d'agost; 8, 15 i 22 de setembre; 6 d'octubre i 19 de novembre de 1867).

20.- AMM, Acords municipals, 11 de setembre de 1868.

Crónica Mataronesa, núms. 2, 5, 8 al 10, 15, 16, 19, 37 al 39, 50 i 53 (12 de gener; 2 i 23 de febrer; 1 i 8 de març; 12 i 19 d'abril; 10 de maig; 11, 13, 20 i 27 de setembre, i 6 i 25 de desembre de 1868).

21.- LLOVET, *La ciutat de Mataró*, II. AMM, Acords municipals, 3 de febrer de 1871; 23 i 30 de desembre de 1890, i 30 d'octubre de 1894.

22.- AMM, Acords municipals, 18 de desembre de 1883, 6 de maig i 30 de setembre de 1886, i 30 d'octubre de 1894.

23.- La continuïtat de Biblioteca Pública nocturna és l'actual Biblioteca de la Caixa Laietana.

ENRICH, «Josep Garcia Oliver», pp. 26-34. AMM, Acords municipals, 18 de desembre de 1883; 6 de maig i 30 de setembre de 1886 i 30 d'octubre de 1894. *El Mataronés*, núm. 21, 23 d'abril de 1886.

24.- COSTA, *Josep Garcia Oliver*, p. 44.

25.- COSTA, *Josep Garcia Oliver*. ENRICH, «Josep Garcia Oliver», pp. 26-34. JOSEP M. FRADERA I BARCELÓ, «Els orígens de les caixes d'estalvi: el cas de la de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 19 (Mataró, abril 1984), pp. 22-29. JOSEP GARCIA OLIVER, *Discurso escrito para el acto de la instalación de la Caja de Ahorros de Mataró*, José Abadal (Mataró 1863). JOAQUIM LLOVET, *La Caja de Ahorros de Mataró de 1859 a 1912. De su fundación a los inicios de la moderna institución de ahorro*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1977). LLOVET, *La ciutat de Mataró*, II, pp. 145-146 i *Mataró. Dels orígens*, p. 362.

26.- *Crónica Mataronesa*, núms. 49, 50 i 51 (29 de novembre, i 6 i 13 de desembre de 1868).

FRANCESC COSTA I OLLER, *Josep Gualba, cronista de Mataró (1873-1876)*, Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1985), p. 33. LLOVET, *Mataró. Dels orígens*, p. 334.

27.- AMM, AH-233.

COSTA, *Josep Gualba*, p. 140. LLOVET, *Mataró. Dels orígens*, p. 416. JORDI POMÉS VIVES, MARIA RODRÍGUEZ CALLEJA, *L'Obrera Mataronesa. Un bell i efímer somni (1864-1890)*. *El cooperativisme a Mataró al segle XIX*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1997). RAMON SALAS I OLIVERAS, *Mataró i l'ensenyament*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1962), pp. 83 i 105.

28.- *Estatutos del Instituto Mataronés de la Industria, del Comercio y de las Artes* (Mataró 1876).

COSTA, *Josep Gualba*, pp. 167-168.

El Mataronés, núms. 2 i 4 (24 de setembre i 8 d'octubre de 1876); núms. 11 i 22 (18 de març i 3 de juny de 1877), i núm. 3 (29 de gener de 1882).

29.- COSTA, *Josep Garcia Oliver*, p. 44.

30.- AMM, Acords municipals, 4 de gener i 28 de maig de 1882, 13 de gener de 1884, 20 d'abril i 6 de maig de 1886. Arxiu Històric General de la Diputació de Barcelona (=AHGDB), lligall 2105.

El Nuevo Ideal, núms. 40, 63 i 65 (6 de juliol, i 14 i 28 de desembre de 1884); núm. 135 i 156 (25 d'abril i 19 de setembre de 1886).

31.- AMM, AH-223-1.

COSTA, *Josep Garcia Oliver*, p. 48. LLOVET, *Mataró. Dels orígens*, p. 334. SALAS, *Mataró i l'ensenyament*, pp. 105-106.

32.- LLOVET, *Mataró. Dels orígens*, p. 335.

«Memòria del Cercle Catòlic d'Obrers de Mataró llegida el 27 de desembre de 1908», *Socios protectores del Circulo Católico de Obreros* (Mataró 1908).

33.- SALAS, *Mataró i l'ensenyament*, p. 82.

34.- J.L. GÜEREÑA, «Los orígenes de la educación de adultos en España contemporánea», *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*, Fundación Germán Sánchez Ruipérez (Madrid 1992), pp. 282-307.

PEDRO LUIS MORENO MARTÍNEZ, ANTONIO VIÑAO FRAGO, «La educación de adultos en España (siglos XIX-XX): Historia de una realidad cambiante y multiforme», *Educación de Adultos*. Ariel (Barcelona 1997), pp. 23-24.

35.- MERCEDES VILANOVA RIBAS, XAVIER MORENO JULIÀ, *Atlas de la evolución del analfabetismo en España, de 1887 a 1981*, Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1992), p. 62. ANTONIO VIÑAO, «Primera mitad del siglo XIX. Escolarización y alfabetización», *Historia de la educación en España y América*, III. Ediciones SM (Madrid 1994), pp. 123-133.

36.- PILAR BALLARÍN DOMINGO, *La educación de las mujeres en la España contemporánea (siglos XIX-XX)*, Síntesis (Madrid 2001), pp. 61-62.

37.- Ministerio de Educación y Ciencia, *Historia de la educación en España. Textos y documentos*, II. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1979), pp. 149-158.

38.- MORENO, VIÑAO, «La educación de adultos», p. 25.

39.- GÜEREÑA, «Los orígenes de la educación», pp. 286-287.

40.- ANTONIO GIL DE ZÁRATE, *De la instrucción pública en España*, Imprenta del Colegio de Sordomudos (Madrid 1855). Edició facsímil Pentalfa ediciones (Oviedo 1995), pp. 356-365.

41.- MORENO, VIÑAO, «La educación de adultos en España», pp. 26-28.

42.- J.L. GÜEREÑA, A. TIANA, «La educación popular», *Historia de la educación en la España contemporánea. Diez años de investigación*, Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, CIDE (Madrid 1994), p. 149.

43.- MORENO, VIÑAO, «La educación de adultos en España», pp. 28-31. ANTONIO VIÑAO FRAGO, «Escolarización y alfabetización», *Historia de la Educación en España y América. La educación en la España contemporánea 1789-1975*, Ediciones S.M. (Madrid 1994), pp. 389-394.

44.- *Religiosas filipenses misioneras de la enseñanza 1858-1958. Centenario*, Imprenta Altés (Barcelona 1959). RICARDO PEINA, *Almas de Apóstol. Vida de los fundadores del Instituto de Religiosas Filipenses*, Colegio de Nuestra Señora de Lourdes (Barcelona 1949), pp. 103-191.

Aplec de dades. Homenatge del Butlletí del Circol Catòlic de Mataró. Les escoles menageres de La Veu de Catalunya, Patronat Escolar Obrer. Revista Social. Escola del Sagrat Cor de Jesús per a obrers, Impremta H. Abadal (Mataró 1908). *Memòria del Cercle Catòlic d'Obrers de Mataró, llegida el 27 de desembre de 1908* (Mataró 1908).

45.- COSTA, Josep Garcia Oliver, p. 43.

46.- BERNAT SUREDA GARCIA, «Revolució industrial, Renaixença i educació», *Pedagogia a Catalunya*. Dos-cents cinquanta anys de les instruccions per a l'ensenyança de minyons de Baldiri Reixac. Cent anys de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Fundació Jaume I (Barcelona 1999), pp. 22-23.

BIBLIOGRAFIA

BALLARÍN DOMINGO, Pilar. *La educación de las mujeres en la España contemporánea (siglos XIX-XX)*, Síntesis (Madrid 2001).

Catálogo por orden alfabético de las obras de la Biblioteca Popular de Mataró (Mataró 1866).

COSTA i OLLER, Francesc. *Josep Garcia Oliver. Una vida, una ciutat*, Ajuntament de Mataró (Mataró 1984).

– Josep Gualba, *cronista de Mataró (1873-1876)*, Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1985).

ENRICH REGÀS, Francesc de P. «Josep Garcia Oliver, destacat promotor de la cultura a Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 16 (Mataró, abril 1983).

Estatutos del Instituto Mataronés de la Industria, del Comercio y de las Artes (Mataró 1876).

FRADERA BARCELÓ, Josep M. «Els orígens de les caixes d'estalvi: el cas de la de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 19 (Mataró, abril 1984).

GARCIA OLIVER, Josep. *Discurso escrito para el acto de la instalación de la Caja de Ahorros de Mataró*, José Abadal (Mataró 1863).

GIL DE ZÁRATE, Antonio. *De la instrucción pública en España*, Imprenta del Colegio de Sordomudos (Madrid 1855). Edició facsímil Pentalfa ediciones (Oviedo 1995).

GÜEREÑA, J.L. «Los orígenes de la educación de adultos en España contemporánea», *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*, Fundación Germán Sánchez Ruipérez (Madrid 1992).

GÜEREÑA, J.L.; TIANA, A. «La educación popular», *Historia de la educación en la España contemporánea. Diez años de investigación*, Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, CIDE (Madrid 1994).

LLOVET, Joaquim. *La ciutat de Mataró*, volum II, Barcino (Barcelona 1961).

– *La Caja de Ahorros de Mataró de 1859 a 1912. De su fundación a los inicios de la moderna institución de ahorro*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1977).

– *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2000).

MARTÍ COLL, Antoni. «Una sessió literària a l'Ateneu: Mataró 1861», *VII Sessió d'Estudis Mataronins*, 12 de juny de 1990. Museu Arxiu de Santa Maria i Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1991).

Memoria anual del Ateneo Mataronés leída en sesión pública del día 17 de febrero de 1867, Josep Abadal (Mataró 1867).

«Memòria del Cercle Catòlic d'Obrers de Mataró llegida el 27 de desembre de 1908», *Socios protectores del Círculo Católico de Obreros* (Mataró 1908).

Ministerio de Educación y Ciencia. *Historia de la educación en España. Textos y documentos*. Vol. II. Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1979).

MORENO MARTÍNEZ, Pedro Luis; VIÑAO FRAGO, Antonio. «La educación de adultos en España (siglos XIX-XX): Historia de una realidad cambiante y multiforme», *Educación de Adultos*, Ariel (Barcelona 1997).

Patronat Municipal de Cultura de Mataró, *Bloc mataroní. Una manera de fer història*, Alta Fulla (Barcelona 1990).

Patronato Escolar Obrero de Revista Social. Escola del Sagrat Cor de Jesús per a obreres. *Aplec de datos. Homenatge del Butlletí del Círcol Catòlic de Mataró. Les escoles menageres de La Veu de Catalunya*, Impremta H. Abadal (Mataró 1908).

PEINA, Ricardo. *Almas de Apóstol. Vida de los fundadores del Instituto de Religiosas Filipenses*, Colegio de Nuestra Señora de Lourdes (Barcelona 1949).

POMÉS VIVES, Jordi; RODRÍGUEZ CALLEJA, Maria. *L'Obrera Mataronesa. Un bell i efímer somni (1864-1890). El cooperativisme a Mataró al segle XIX*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1997).

Reglamento de la Sociedad de Amigos de la Instrucción establecida en Mataró, Imprenta Americana, 1854.

Reglamento de la Sociedad Mataronesa de Amigos de la Instrucción, Imprenta de José Abadal (Mataró 1855).

Religiosas filipenses misioneras de la enseñanza 1858-1958. Centenario, Imprenta Altés (Barcelona 1959).

SALAS i OLIVERAS, Ramon. *Mataró i l'ensenyament*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1962).

SOLER FONRODONA, Rafael. «Jaume Fonrodona i Vila. La integració d'un americà a la vida del país», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 70 (Mataró, abril 2001).

SUREDA GARCIA, Bernat. «Revolució industrial, Renaixença i educació», *Pedagogia a Catalunya. Dos-cents cinquanta anys de les Instruccions per a l'ensenyança de minyons de Baldri Reixac. Cent anys de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*, Fundació Jaume I (Barcelona 1999).

VILADEVALL i MALGÀ, Lluís. *Els Isern íntims*, Impremta Minerva i Publicacions del *Diario de Mataró* (Mataró, sense data).

VILANOVA RIBAS, Mercedes i MORENO JULIÀ, Xavier. *Atlas de la evolución del analfabetismo en España, de 1887 a 1981*, Ministerio de Educación y Ciencia (Madrid 1992).

VIÑAO FRAGO, Antonio. «Escolarización y alfabetización», *Historia de la Educación en España y América. La educación en la España contemporánea 1789-1975*. Ediciones S.M. (Madrid 1994).

– «Primera mitad del siglo XIX. Escolarización y alfabetización», *Historia de la educación en España y América*, III. Ediciones SM (Madrid 1994).

PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

Crónica Mataronesa, anys 1866, 1867, 1868.
Diario de Barcelona, anys 1857, 1858 i 1863.
El Mataronés, anys 1876, 1877, 1882, 1884 i 1886.
El Liberal, any 1884.
El Nuevo Ideal, anys 1884 i 1886.
Revista Mataronesa, anys 1856, 1864 i 1865.

DOCUMENTS DIVERSOS

Arxiu Municipal de Mataró (=AMM). Arxiu Històric (AH). Lligalls AH-173-6, AH- 223-1 i AH-233.

Arxiu Municipal de Mataró (=AMM). Acords municipals dels anys 1854, 1859, 1860, 1861, 1868, 1871, 1882, 1883, 1884, 1886, 1890 i 1894.

Arxiu Històric General de la Diputació de Barcelona (=AHGDB). Lligall 2105.